

Proloog

Oktober 1787

Deinend, een beetje overhellend naar een kant, voer het overvolle schip over de rivier. Het was die middag vanuit Rotterdam vertrokken met bestemming Antwerpen. In de afgelopen uren had Cornelia ontdekt dat reizen over water een van haar minst favoriete bezigheden was. Ze klemde haar vingers om het houten hondje dat Severijn jaren geleden voor haar had gemaakt. Wolf, het levende evenbeeld van het voorwerp dat ze in haar hand hield, duwde zijn snuit tegen haar gezicht. ‘Bah,’ zei ze. ‘Ga eens aan de kant.’ Het dier gehoorzaamde, hij krulde zich met een diepe zucht op aan haar voeten.

Ze tilde haar hoofd op om naar Carolina te kijken. In de kleine ruimte onder het roer lagen ze met vijf vrouwen en evenveel kinderen op elkaar gepakt. In plaats van ramen zaten er twee ronde gaten in de wand, boven hun hoofden had iemand het luik opengelaten vanwege de walmende kaars.

Carolina lag in de donkerste hoek met haar rug naar haar toe. Een paar uur geleden was de jonge vrouw bevallen van een zoon. Het kind was gezond, maar de moeder had zoveel bloed verloren dat Cornelia bang was dat ze te zwak was om de jongen zelf te voeden.

Cornelia rolde zich op tot een bal. Iedere keer dat de voorsteven van het schip naar beneden dook maakte haar maag een buiteling. De afgelopen weken had ze het gevoel gehad dat ze in een nacht-

merrie terecht was gekomen. Als ze haar ogen dichtdeed zag ze de drukkerij voor zich, haar grootvader bij de pers, de leerlingen bij de letterkasten. Het huishouden had een paar maanden geleden nog zo saai geleken, nu zou ze er alles voor overhebben om de keuken te poetsen of het noenmaal te bereiden. Het was nauwelijks te geloven dat ze zich door Laurens Poelman had laten meezuigen in de patriottische strijd. Samen met zijn verloofde Carolina was ze op de vlucht, terwijl hij zelf op de een of andere manier buiten schot had weten te blijven. En dan had ze het aandeel van Laurens in de verbanning van Severijn nog niet eens meegeteld.

Ze dook nog verder ineen. Denken aan Severijn was als het aanraken van een rotte kies. Een zeurderige pijn die op de achtergrond aanwezig bleef, zelfs als ze zich op andere dingen richtte. Door haar was hij alles kwijt. Ze wist niet eens waar hij was, al was het waarschijnlijk dat hij ook deze weg had afgelegd. Na het uitblijven van hulp van de Fransen waren de Pruisen de republiek binnengevallen en als gevolg daarvan vluchtten duizenden patriotten naar Frankrijk. Zou ze hem ooit terugzien? Ze probeerde haar tranen te bedwingen. Juist nu moest ze sterk zijn. Als het niet voor haarzelf was, dan toch in ieder geval voor Carolina en haar zoon.

‘Pst,’ zei de vrouw naast haar. ‘Je vriendin ziet er abominabel uit.’

Cornelia kroop naar Carolina. Wolf volgde haar, hij snuffelde even aan de zuigeling en stootte de arm van de moeder aan. Cornelia duwde hem weg, ze trok aan Carolina’s schouder. Na enige weerstand gaf het lichaam van de jonge vrouw mee. Net op dat moment kwam de maan vanachter een wolk tevoorschijn, het licht scheen op Carolina’s gezicht. Haar open ogen staarden naar boven. De kleine begon te krijsen, een van de vrouwen gilde.

Trillend over haar hele lichaam kroop ze verder weg in de hoek, het kind vastklampend alsof hij haar kostbaarste bezit was. Ze klemde haar kaken stijf op elkaar.

‘Nee, ik kende haar nauwelijks.’ Cornelia keek naar de grond. Wolf stond voor haar met ontblote tanden.

‘Jullie zijn toch samen aan boord gegaan?’ vroeg de schipper. Hij bekeek de grote wolfshond angstig. ‘Kun je dat beest alsjeblieft bij me weghouden?’

Ze trok aan de halsband, gaf Wolf het bevel te gaan liggen. ‘Ja, ik zag dat ze hulp nodig had, ze was hoogzwanger.’

‘Weet je hoe de dode vrouw heet?’

‘Nee.’

Hoofdschuddend mompelde de schipper iets wat ze niet verstond. Hij draaide zich om naar een van de matrozen. ‘Zoek uit of je erachter kunt komen wie de dode is.’

‘En haar kind?’ vroeg de matroos.

De schipper dacht even na. ‘Is er familie bekend? Of ben jij dat?’ Hij keerde zich om naar Cornelia.

‘Ik zei toch al dat ik haar amper kende.’

‘Het kind sterft waarschijnlijk toch.’

Er ging een schok door Cornelia heen. ‘Ik zal voor hem zorgen. Heeft u een geit aan boord?’

‘Waar zie je me voor aan?’

‘Ik heb een dochter van bijna een jaar en genoeg melk voor nog een ander kleintje,’ zei de vrouw die Cornelia eerder had aangestoten.

‘U ziet het. Hij blijft bij mij,’ zei ze vastberaden.

De schipper haalde zijn schouders op. ‘Zoek zelf dan maar uit wat het beste is.’ Zonder om te kijken liep hij weg.

De jonge vrouw bekeek haar nieuwsgierig. ‘Waar kom je vandaan?’ vroeg ze.

‘Uit Leiden.’

‘Wij uit Amsterdam. Mijn man is vooruit gereisd om een huis te zoeken voor ons. Ik blijf in ieder geval in Antwerpen tot ik nieuws van hem heb. En jij?’

‘Ik heb geen idee.’ Bijtend op haar lip staarde ze naar de flakkerende vlam van de kaars.

De vrouw knikte haar toe. ‘Elisabeth de Vries.’

‘Cornelia Hulst.’

‘Geef de jongen maar,’ zei Elisabeth. ‘Vind je ook niet dat hij er ziek uitziet?’

Ze keek naar het kind in haar armen. Hij had zijn ogen dicht, zijn huid zag ongezonder grauw. Met heel haar hart hoopte ze dat hij het zou redden, al begreep ze amper waarom ze zich zo aan hem vastklampte.

Toen het schip aanmeerde bij fort Lillo, even ten noorden van Antwerpen, raapte ze haar schamele bezittingen bijeen en volgde de andere passagiers naar de kade.

‘Waar ga je naartoe?’ vroeg Elisabeth.

‘Ik hoop dat ik iemand kan vinden die naar Antwerpen rijdt,’ antwoordde ze. ‘Het is ongeveer twee uur naar de stad.’

‘De wegen schijnen op dit moment onbegaanbaar te zijn. We hebben een schip gehuurd zodat we de Schelde kunnen oversteken. Ga met ons mee.’

Turend naar de overkant waar ze de torens van Antwerpen nog net kon onderscheiden in de kille mist, trok ze haar mantel dicht om de zuigeling heen. Wolf duwde tegen haar zij. Ze had niets te verliezen. ‘Graag.’

Klappertandend zocht ze een plekje in de boot. Elisabeth schoof een stoof naar haar toe. Dankbaar zette ze haar ijskoude voeten op het kistje.

Ze hadden nog maar kort gevaren toen het schip met een schok tot stilstand kwam. Vastgelopen.

Als door een wonder schoot de boot na een tijdje weer los van de zandbank. Ze laveerden langs de oever van de Schelde. Het werd avond en steeds kouder. Na een tijdje waren de kooltjes in de stoven gedoofd. Rillend sloeg ze haar armen om de hals van Wolf.

Zijn grote lijf gaf genoeg warmte af voor hen alle drie.

Elisabeth tikte haar op de schouder. ‘Hier,’ zei ze, terwijl ze haar een flesje in de handen drukte. ‘Neem een slok, het zal je goeddoen. Ik hoop dat de poorten nog open zijn als we in Antwerpen aankomen.’

Cornelia proefde van de pepermuntlikeur. Het meeste hoestte ze weer uit, maar het kleine beetje dat ze binnenhield hielp. Na een paar flinke slokken gaf ze de drank door aan de volgende gestrande medereiziger. Aan het einde van het rondje borg Elisabeth de fles weer zorgvuldig op in haar bagage.

De wind trok aan, ze zeilden zonder verdere moeilijkheden naar de haven.

De boot bleef redelijk ver van de steile kade in het ondiepe water liggen. Houten klampen gaven de weg omhoog aan. Hoe moest ze met het kind in haar armen de wal op klauteren? En hoe kwam die arme Wolf naar boven?

Een van de mannen maakte een geïmproviseerde draagdoek en liet zijn makkers de hond ophijsen. Het dier jankte zachtjes, maar verzette zich niet. Hij zag er met zijn vier poten in de lucht zo belachelijk uit dat Cornelia in de lach schoot. ‘Och, arm beest,’ zei ze. ‘Wie had ooit gedacht dat je als een zak bieten naar boven zou worden getakeld?’

Het lachen verging haar snel toen de zuigeling dezelfde behandeling onderging. Het bundeltje werd zonder veel omhaal omhooggehaald, gevaarlijk overhellend naar een kant, zodat ze doodsangsten uitstond. Ze zette haar voeten op de houtjes en onderdrukte haar nervositeit. Eenmaal boven wist ze niet hoe snel ze het kind uit de armen van een van de mannen moest grissen.

De kade en de oever waren in duisternis gehuld, ze struikelde bijna over hopen vuiligheid. Een paar keer gleed ze weg in de modder. Even voorbij de visbanken stond een gebouw. In een nauwe gang gaf een deur toegang tot het wachtlokaal. De ruimte

was kaal, de weinige banken al bezet, zodat ze op de smerige grond ging zitten.

Gelukkig gingen de poorten open voor de bannelingen, in het stikdonker schuifelden ze achter elkaar aan. Antwerpen had blijkbaar geen lantaarns die de straten verlichtten.

‘Zeg, Cornelia, heb je een plek waar je naartoe kunt?’ Elisabeth hees haar dochttertje op haar heup, haar oudste kind leunde tegen haar aan.

‘Ik moet een herberg zoeken.’ De moed zonk haar ineens in de schoenen. De zuigeling kronkelde in de draagdoek, Wolf trok aan zijn touw.

‘Je gaat met mij mee,’ zei Elisabeth. ‘Ik laat je niet alleen in het donker achter. Waar is je bagage?’

‘Tussen de andere tassen en kisten. Twee valiezen.’

‘Kom, de koets staat te wachten.’ Elisabeth greep haar arm. ‘Je ziet eruit alsof je ieder moment kan flauwvallen. Ik laat mijn koetsier wel uitzoeken waar je spullen zijn.’

‘Van de zomer ben ik er bijna aan onderdoor gegaan. Tyfus,’ zei ze. ‘Ik ben nog maar een paar weken hersteld.’

‘Geen wonder. O, wat verlang ik naar een bad. Jij kunt er ook wel een gebruiken.’

Ze liepen naar de koets. Cornelia keek waar Wolf was. Hij scharrelde tussen het visafval op de kade.

‘Die hond stinkt ook.’ Elisabeth liet zich door haar koetsier in het rijtuig helpen.

‘Is het een probleem? We kunnen wel lopen.’

‘Welnee, alleen ontkomt hij ook niet aan een wasbeurt.’

‘Dat is redelijk.’ Pas toen ze achteroverleunde in de kussens van het rijtuig merkte Cornelia hoe moe ze was. De rit was te kort om in slaap te vallen, maar ze deed wel haar ogen dicht.

Elisabeth bracht haar naar een elegante salon met een hoog opblaaierend haardvuur, dat haar deed denken aan het groot salet in

het ouderlijk huis van Severijn. Ze werd in een stoel voor het vuur gezet. Een bediende bracht thee en ulmsbrood. De anijssmaak was iets te sterk voor haar, maar het brood was warm en het vulde haar maag. Wolf kreeg een bot om op te knagen.

Zonder er een woord aan vuil te maken stak Elisabeth haar armen uit naar het kind en legde hem aan.

‘Ik hoop dat hij het redt.’ Ze keek naar het kale hoofdje met de schaarse donkere haartjes. ‘Hij ziet zo bleek en huilt minder krachtig. Ik heb melk gekocht wanneer de mogelijkheid zich voordeed, maar hij drinkt veel beter als hij wordt gezoogd.’

‘We zoeken een min voor hem,’ zei Elisabeth. ‘Eet nu maar.’

Met een volle maag, aangenaam warm, liet ze haar waakzaamheid zakken. Ze schrok wakker op een sofa met een spreid over haar heen.

‘Hier, drink rustig je thee op, Cornelia. Je bent hier veilig.’

Dankbaar pakte ze het kopje aan. ‘Het spijt me dat ik in slaap ben gevallen, dat was onbeleefd van me.’

‘Je had het blijkbaar nodig. Wie is Severijn?’

Haar hand beefde, het kopje rammelde op het schotelletje. Elisabeth nam het van haar over. ‘Je zei zijn naam een paar keer.’

‘Mijn beste vriend. Ik houd van hem. We kennen elkaar van kinds af aan. De straten van Leiden kunnen vele verhalen vertellen over ons kattenkwaad.’

‘Waar is hij nu?’

‘Ik weet het niet precies. Van de zomer is hij verbannen. Ik hoop erachter te komen of hij dezelfde weg heeft afgelegd als ik.’

‘Misschien is hij ook in Antwerpen. We vinden hem wel. Ik ben gek op een mooie liefdesgeschiedenis.’

Cornelia schudde lachend haar hoofd. ‘Hij weet niet dat ik op die manier van hem houd.’

‘Mijn Albert was eerst ook stekeblind. Hij zag pas een toekomst met mij toen mijn vader hem er discreet op wees wat voor een

goede partij ik was. Hij was te verlegen en veel te veel een heer om iets anders te doen dan me een paar keer ten dans vragen en me te stevig vasthouden. Volgens mij had ik hem genoeg aanwijzingen gegeven dat ik hem wilde hebben als echtgenoot, maar hij zette nooit een stap. Severijn houdt ook van jou, toch?’

Cornelia staaarde in het vuur. *Mijn lieve Nellie-meisje*, had hij gezegd. *Ik moet je een tijdje alleen laten. Word wakker, liefste. Word wakker en leef.* Had ze die woorden gedroomd? Was ze toen al zo ver weggezakt in het moeras van visioenen dat ze de werkelijkheid niet meer kon onderscheiden van fantasie? Of was er een kleine kans dat hij evenveel om haar gaf als zij om hem?

‘Ik zou er alles voor overhebben om hem terug te vinden,’ zei ze.

Een gure wind blies oranje- en goudkleurige bladeren door de straten en stegen van de stad, dansend op de luchtstroom. Een tapijt van geel, bruin en amber knisperde onder haar voeten toen ze erdoorheen liep. Regen en hagel striemden tegen de ramen van de woning waar ze een veilige plek had gevonden. Het kind kwam zoveel aan dat hij een gezonde roze kleur kreeg. Zijn wangen boldden op van het vele zogen, zijn armen en benen werden minder stakerig. Hij herkende haar stem en volgde haar met zijn ogen als ze in de buurt kwam. Elisabeth had een min gevonden en stond erop om de vrouw te betalen. Ze wilde ook dat Cornelia bij haar bleef zolang ze niets wisten over de verblijfsplaats van Severijn. ‘Ik ben eenzaam zonder Albert en jij en het kleintje leiden me af. Wordt het geen tijd dat hij een naam krijgt?’

‘Ik weet het niet,’ zei ze. ‘Zijn vader kan hem nog steeds komen halen en hem opeisen.’

Elisabeth keek naar haar. ‘Jij bent zijn moeder.’

Ze hield haar adem in. Had Elisabeth gelijk? Waren zij en de jongen al aan elkaar gehecht geraakt? Het kind trof geen schuld. Hij kon er niets aan doen dat zijn vader een schoft was.

De weken gingen voorbij zonder dat er nieuws kwam. Het werd half november. De wind loeide in de schoorsteen, rondom het huis dwarrelde zachte poedersneeuw neer op de kale bomen. De grond kleurde wit, onder haar schoenen knerpte ijs. Wolf maakte bokkensprongen om haar heen, verbaasd over de koude grond onder zijn poten. Waarom wisten ze nog steeds niets? Was het zo moeilijk om Severijns verblijfplaats te achterhalen? Ze aarzelde, moest ze verder trekken voordat het écht te lastig werd om te reizen? Zomaar op de bonnefooi, zonder enig vooruitzicht dat ze hem zou vinden? Dat leek onverstandig, als ze fout gokte en lukraak naar een of andere stad reisde was ze nog verder van huis. Hier had ze Elisabeth, die niets wilde horen van enige vorm van compensatie, hoe schuldig Cornelia zich daar ook over voelde.

Begin december had ze bijna alle hoop opgegeven.

‘De post, mevrouw.’ Het meisje overhandigde Elisabeth drie brieven. Ze legde er twee weg, van de laatste verbrak ze het zegel. Enige tijd later keek ze op. ‘Albert schrijft dat hij een Severijn Moeriaanse van de juiste leeftijd heeft gevonden die voldoet aan jouw beschrijving. Voor zijn verbanning was hij arts in Leiden.’

Cornelia voelde haar hele lichaam tintelen. Haar hart sloeg een paar tellen over. ‘Dat is hem, het kan niet anders.’ Ze sprong op. ‘Ik wil naar hem toe.’

‘Hij is in Saint-Omer in Noord-Frankrijk. Die stad is meer dan honderdzestig kilometer hiervandaan, zo’n reis moet worden voorbereid. Je kunt er niet naartoe lopen, bovendien heb je een klein kind. Ik vraag me zelfs af of je de reis niet beter kunt uitstellen tot het voorjaar aanbreekt.’

‘Zo lang wacht ik niet.’ Cornelia ijsbeerde heen en weer. ‘Waarom Saint-Omer?’

‘Toen de beloofde Franse steun uitbleef en we werden uitgeleverd aan het Pruisische leger, stelde de Franse regering dertigduizend livres ter beschikking om de vele vluchtelingen op te vangen.

Het geld is onvoldoende, de groep ballingen is groot. Kortgeleden is het besluit genomen om hen over een paar steden te verdelen. Een kolonie vol lotgenoten, zou je kunnen zeggen. Saint-Omer is een van de gekozen plaatsen.’

‘Willen de Fransen van ons af?’

‘Ik denk dat ze niet goed weten wat ze met ons aan moeten. Veel mensen zijn alles kwijt en we hebben een plek nodig om weer iets op te bouwen.’

Ze beet op haar lip. ‘Tot we weer naar huis kunnen.’

‘Tot we weer naar huis kunnen,’ herhaalde Elisabeth.

Tien dagen later stapte ze in de koets die door haar vriendin was geregeld. De spullen die haar grootvader had nagestuurd pasten in één grote hutkoffer die de koetsier boven op het dak bond.

‘Ik heb geregeld dat Marie een stuk met je meereist. Ze heeft familie in Arques, dicht bij Saint-Omer. Ze zal het kleintje zogen, zodat je je geen zorgen hoeft te maken over voldoende melk,’ zei Elisabeth.

‘Ik weet niet hoe ik je moet bedanken.’ Cornelia drukte een kus op Elisabeths wang. ‘Volgens mij betaal je haar veel te veel.’

‘Ik wil gewoon zeker weten dat je alles hebt wat nodig is om je reis comfortabel te maken. Bovendien, ik zou het mezelf eeuwig kwalijk nemen als je me een brief zou sturen dat hij het niet had gehaald. Je schrijft me toch wel?’

‘Beloofd.’

‘Je komt nu niet meer zomaar van me af. Ik weet zeker dat we elkaar terugzien. En dan zal ik die Severijn van je vertellen dat hij het met mij aan de stok krijgt als hij je slecht behandelt.’

‘Hij is altijd goed voor me geweest. Beter dan voor zichzelf,’ zei ze glimlachend.

De twee vrouwen omhelsden elkaar, ze klom in de koets. Marie staarde stuurs uit een van de raampjes. Cornelia schraapte haar keel. Iets zei haar dat het een lange reis zou worden in gezelschap

van de zwijgzame min. ‘Daar gaan we dan,’ zei ze zachtjes tegen zichzelf toen het rijtuig naar voren schokte.

Op de wegen kwamen ze moeilijk vooruit. Ze dacht eraan, zoals zo vaak, hoe ze vroeger alles samen met Severijn had gedaan. Hoe ze met elkaar vergroeid waren geweest als twee planten die zich om elkaar heen hadden geslingerd. Ze had wel op haar eigen twee benen gestaan, maar ze had altijd de steun gehad van een extra paar. Aan hun twee-eenheid was abrupt een eind gekomen toen Severijns vader hem naar Engeland had gestuurd. Het was voor het eerst geweest dat ze haar eigen koers had gevolgd. Bij zijn thuiskomst bleken ze uit elkaar gegroeid. Het had tot aan de zomer geduurd voor ze elkaar weer hadden toegelaten als vrienden.

Deze keer, als ze hem terugzag, zou ze niet dezelfde fout maken. Deze keer zou ze moedig zijn en hem vertellen dat ze van hem hield.

Maar na dagen in de schuddende koets, wegen vol kuilen en modder en herbergen met bedwantsen en ander ongedierte, had ze weinig lef over toen ze aankwam in het grauwe stadje waar zoveel lotgenoten bij elkaar zaten.

De nieuwkomers verwelkomen was routine voor de mannen die haar bagage van de koets trokken en op een grote hoop neersmeten. Ze dirigeerden haar naar het marktplein met een gebouw waarop in grote letters *Bataafse Sociëteit* stond. Wolf, gespannen door zoveel onbekenden, bleef dicht bij haar. Het hoofd van het kind rolde ongedurig in de draagzak heen en weer. De melk die Marie had achtergelaten voor ze in Arques was uitgestapt, was alweer op.

Rondom begroetten oude bekenden elkaar, sommigen werden herenigd met hun gezin of geliefden. Ze stond daar maar, verloren in de drukte, haar rechterhand op de slappe hoed gedrukt die haar oren slechts gedeeltelijk beschermde tegen de koude wind.

Wolf hief zijn kop en snoof. Plotseling jankte hij op de hoge toon die hij slechts voor een persoon reserveerde. Ze keek hoopvol

om. De hoed viel van haar hoofd, haar haren goldden over haar schouders.

‘Cornelia?’ zei een man. Zijn wenkbrauwen verdwenen bijna in zijn haar. Zijn ogen waren groot in het magere gezicht. Ze staarden haar aan alsof ze een geest was.

Net op het moment dat het begon te sneeuwen, zette ze een stap naar hem toe en viel hem om de hals. Het donkere haar hing over zijn voorhoofd, ze veegde het weg met een teder gebaar.

Severijn legde zijn hand tegen haar wang. ‘Kom,’ zei hij. ‘Dan zoeken we een schuilplaats op.’